

ПЛАНУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ

© Ромців О., 2019

Досліджено особливості організації планування під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах перешкоджання процесу розкриття цих протиправних діянь з боку зацікавлених суб'єктів.

Ключові слова: злочин; службова діяльність; протидія; розслідування; планування.

Елена Ромцив

ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ВАЖНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Исследовано особенности организации планирования при расследовании преступлений в сфере служебной деятельности в условиях препятствования процессу раскрытия данных противоправных действий со стороны заинтересованных субъектов.

Ключевые слова: преступление; служебная деятельность; противодействие; расследование; планирование.

Olena Romtsiv

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University,
Department of Constitutional and International Law,
Ph. D.

PLANNING AS AN IMPORTANT DIRECTION OF ORGANIZATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMES IN THE SPHERE OF OFFICIAL ACTIVITY IN TERMS OF COUNTERACTION

The article investigates the of planning organization during the investigation of crimes in the sphere of official activity in terms of counteraction the process of disclosure of illegal acts on the part of stakeholders.

Key words: crime; official activity; counteraction; investigation; planning.

Постановка проблеми. Методика розслідування будь-яких окремих видів злочинів обов'язково містить вказівки організаційного характеру, передусім з тих питань, які тісно пов'язані із загальними методичними вказівками щодо розслідування загалом. Планування процесу розслідування злочину, зокрема у сфері службової діяльності, є важливим напрямом його організації, який має певні особливості та вимоги щодо ефективності, особливо в умовах протидії.

Аналіз дослідження проблеми. У юридичній літературі окремі аспекти планування процесу розслідування злочинів були предметом наукових досліджень у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Г. Арцишевського, О. Бандурки, В. Бахіна, Р. Белкіна, А. Волобуєва, Л. Драпкіна, А. Колесніченко, , І. Лузгіна, Д. Никифорчука, В. Нора, В. Образцова, В. Ортинського, О. Ратінова, Р. Степанюка, Л. Удалової, О. Філіппова, А. Шляхова, М. Яблокова тощо. Проте сьогодні залишилось ще багато проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення.

Метою статті є дослідження проблем щодо планування розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії

Виклад основного матеріалу. За визначенням О. Ларіна, організація розслідування – не що інше, як раціональний добір, розстановка та докладання зусиль, спеціальних знарядь та засобів із створенням та використанням оптимальних умов для досягнення мети судочинства [1, с. 59].

Оскільки організація розслідування отримує матеріалізацію у плані розслідування, розглянемо ретельніше процес планування досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії.

Планування, як окрема та важлива частина діяльності слідчого щодо розслідування злочинів, завжди виступала невід’ємним елементом його наукової організації праці та постійно привертала увагу як практиків, так і теоретиків. Ще 1925 р. видатний вчений-криміналіст В. Громов у своїх роботах наголошував на важливості ролі, яку відіграє планування у процесі розслідування злочинів. Вже тоді він пропонував слідчому створювати окремі плани (пам’ятки) складних справ, в яких той повинен вказувати, які дії та коли треба виконати, а також робити позначки про таке виконання [2].

Надалі наукові та практичні надбання про планування та версію оформились в окремі криміналістичні вчення, які активно розвиваються і сьогодні. Проте досі не досягнуто єдності думок щодо поняття планування. Одні науковці визначають планування як метод організації розслідування [3, с. 496], інші – як уявлення про систему майбутніх дій, ідеальну модель процесу розкриття та розслідування злочину [4, с. 26]. Деякі під плануванням розуміють найраціональнішу організацію досудового слідства, яка забезпечує швидке і повне розкриття злочинів [5, с. 7]. Інші вважають, що планування – це розгорнута поетапна програма практичних дій, найважливіший елемент реконструктивної діяльності слідчого [6, с. 107].

На думку Л. Дубровицької та І. Лузгіна, планування являє собою складний мисленнєвий процес, що полягає у визначенні завдань слідства, шляхів і способів їх вирішення відповідно до вимог закону [7, с. 3]. Ширше визначають поняття планування інші вчені-криміналісти, які вважають, що планування досудового слідства – це мисленнєва діяльність, спрямована на визначення обсягу і предмета дослідження, обставин вчиненого злочину, послідовності провадження слідчих та інших дій [8, с. 106].

Під плануванням розслідування розуміють також визначення шляхів розкриття злочину, окреслення обставин, які підлягають з’ясуванню, та встановлення доцільних термінів проведення необхідних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [9, с. 207].

Вивчивши розмаїття думок науковців з цієї проблематики, ми дійшли висновку, що планування слід розглядати як метод організації досудового розслідування, суть якого полягає у творчій розумовій діяльності слідчого щодо створення уявної організаційної моделі розслідування конкретного злочину, змістом якої є визначення черговості, строковості, сил та засобів, які слід використати під час встановлення обставин, що підлягають доказуванню, та під час їхнього безпосереднього доказування.

Основна мета планування – створення оптимальної організаційної моделі розслідування злочинів із урахуванням вимог процесуальної економії, доцільності, розумності та законності, а також неухильного забезпечення реалізації принципу змагальності на цьому етапі кримінального провадження.

Спершу зауважимо, що процес планування як метод організації роботи слідчого прямо передбачений у відомчих нормативних актах. Згідно з п. 2.4. Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, яка затверджена наказом МВС України № 686 від 9 серпня 2012 р. (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ № 109 від 30.01.2015), слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасне виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, у яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування кожного кримінального провадження [10].

Процес планування розслідування має певну структуру, він складається із низки взаємопов'язаних елементів, які одночасно слугують етапами цього процесу. Більшість вітчизняних та зарубіжних науковців [7, с. 3; 11, с. 330; 12, с. 251] єдині в тому, що планування характеризується такими елементами, як: 1) вивчення початкової інформації; 2) висунення версій; 3) визначення обставин, які необхідно довести, та вирішення інших завдань розслідування; 4) визначення шляхів, засобів і методів розслідування; 5) визначення послідовності та строків вирішення окремих завдань та виконання окремих дій; 6) визначення виконавців; 7) визначення організаційних заходів щодо залучення виконавців, забезпечення використання окремих засобів і проведення відповідних дій; 8) складання письмового плану; 9) корекція плану.

Під час дослідження встановлено, що розслідування злочинів у сфері службової діяльності переважно відбувається в умовах конфліктної слідчої ситуації. На цьому етапі особливо складними є випадки, коли слідство супроводжується активною та безперервною протидією не тільки з боку підозрюваного, але й інших зацікавлених осіб. Звичайно, це не може не позначатись на побудові плану розслідування та його корекції у зв'язку із обстановкою, що, як правило, дуже швидко змінюється.

Враховуючи протидію розслідуванню як фактор, який безпосередньо кореспондується із плануванням, під час вивчення та аналізу вихідної інформації слідчий повинен установити її достовірність та реальність, адже переважна більшість слідчих, яких ми опитали (58,1 %), зауважили, що інформація, яка міститься в матеріалах кримінального провадження, на початковому етапі лише на 20–30 % відповідає дійсності.

Крім того, якщо протидія здійснюється на початковому етапі розслідування, то слідчий взагалі спочатку може і не виявити ознак злочину. Тому важливість планування цього етапу не викликає сумнівів.

Наголошуємо, що практично у всіх слідчих ситуаціях, які складаються у справах досліджуваної категорії, планування на першочерговому етапі повинно забезпечувати раптовість, а якщо треба, то й одночасне проведення слідчих дій. Також під час планування розслідування в умовах протидії слідчий повинен орієнтуватися на закріплення передусім тих доказів, які можуть бути знищені або сфальсифіковані.

Під час визначення сил та засобів, які слідчий планує залучити до процесу досудового розслідування, основним принципом, яким він повинен керуватись, є принцип процесуальної економії. Його варто розглядати як правову вимогу бережного й раціонального використання процесуальних засобів, часу та сил суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності із одночасним забезпеченням правильного застосування кримінально-процесуального законодавства з метою швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних та притягнення їх до відповідальності [13, с. 6]. Цей принцип також безпосередньо кореспондує із планом розслідування, і тут основне – дотримання процесуальної форми, оскільки грубі її порушення призводять до надлишкових витрат процесуальних засобів та затягування судочинства.

Зупинимось детальніше на такому елементі планування, як складання та корегування плану розслідування.

Як слушно зазначає В. Ортинський, план розслідування у кримінальному провадженні має бути ретельно продуманий. Намічені планом слідчі (розшукові) дії повинні відображати тактичний задум слідчого, внутрішню логіку слідства. Це означає, що план має передбачати найраціональніше

поєднання і послідовність слідчих (розшукових) дій зі встановлення і перевірки доказів. Звичайно, відразу і на увесь період слідства запланувати таку систему дій неможливо, оскільки не можна заздалегідь передбачити, які відомості будуть отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така система дій досягається у плануванні слідства на окремих етапах розслідування і у міру отримання інформації про подію, що розслідується. Залежно від цього розрізняють планування на початковому етапі розслідування та подальше планування [14, с. 7].

За результатами нашого дослідження можна виділити найтипівіші недоліки, притаманні плануванню розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії:

- 1) зайва складність та перевантаженість схемами, таблицями та іншою зайвою інформацією, яку наводять у плані, щоб надати йому уявної вагомості та масштабності (33,3 % опитаних);
- 2) відсутність необхідного чіткого алгоритму та деталізації запланованих заходів (56,2 %);
- 3) неправильний вибір послідовності заходів, часу їх проведення, неправильний розподіл ролей тощо, тобто інколи взагалі відсутня пряма кореспонденція планування із версіями і, як наслідок, із запланованими заходами (71,3 %);
- 4) недостатність сил та досвіду для якісного проведення запланованих заходів (53,9 %);
- 5) відсутність у планах не тільки чіткої організаційно-практичної моделі подолання протидії розслідуванню, а й заходів, спрямованих на реалізацію цього аспекту розслідування (62 %).

З огляду на останній пункт переліку наведених вище недоліків, окремо треба зупинитись на процесі імплементації заходів, скерованих на подолання протидії розслідуванню, у загальний план розслідування. Звичайно, заходи щодо подолання протидії можуть бути різноманітним настільки, наскільки це дозволяють криміналістичні та процесуальні можливості, тому не бачимо сенсу зупинятись на окремих з них, а спробуємо визначити вимоги щодо таких заходів та загальні підходи до їх впровадження.

На наше переконання, першим і основним моментом, який досить часто стає на заваді розслідуванню в умовах протидії, є факт незбереження таємниці як самого плану розслідування, так і факту його складання. З огляду на відкритість та прозорість у певних межах кримінального провадження інколи доволі складно зберігати такий закритий інформаційний режим. Але треба розуміти, що незбереження в таємниці окремих даних щодо планування, версій, конкретних заходів та виконавців може призвести до повного фіаско слідчого, втрати наступальності та перехоплення ініціативи суб'єктами протидії щодо знищення доказів, створення недійсного алібі, здобуття недійсних доказів та свідків. Тому виходом тут є розумне поєднання заходів щодо відкриття та закриття певної важливої для слідства інформації, що повинно обов'язково бути відображено у плані розслідування.

О. Александренко зазначає, що ще одним важливим напрямом у плануванні розслідування під час протидії треба вважати прогнозування та нейтралізацію можливих напрямів такої протидії. Тобто дії, спрямовані на профілактику протидії розслідуванню, повинні також бути передбачені у плані розслідування навіть тоді, коли слідчий ще не стикався з нею. Адже розумніше та доцільніше запобігти протидії, передбачивши можливі варіанти поведінки та дії зацікавлених осіб, ніж її переборювати [15, с. 157].

На нашу думку, в плані розслідування повинні бути передбачені заходи, що реалізують такі напрями попередження протидії розслідуванню, як:

- правові та процесуальні засоби запобігання протидії (наприклад, вибір слідчим відповідного запобіжного заходу, який максимально унеможливив би протидію з боку підозрюваного та інших суб'єктів);
- заходи, що запобігають витоку значущої для розслідування інформації;
- конкретні заходи щодо захисту доказів, носіїв інформації, документів тощо;
- за необхідності заходи щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства;
- заходи, спрямовані на виявлення осіб – представників правоохоронних органів, що перешкоджають розслідуванню, та їх відсторонення від участі в розслідуванні тощо.

Висновки. Отже, планування є одним із основних напрямів організації розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії, який охоплює: вивчення, опрацювання та систематизацію всього масиву інформації, що є в розпорядженні у слідчого; визначення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період, висунення нових версій; визначення слідчих, матеріальних та організаційних можливостей слідчого з отримання, дослідження та закріплення доказової інформації; визначення видів та послідовності слідчих дій, застосування тактичних комбінацій та інших заходів; створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. Москва: Юрид. лит., 1970. 224 с. 2. Громов В. И. Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследования преступлений). Москва, 1925. 3. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: учеб. пособ. для вуз. 3-е изд., доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с. 4. Гусаков А. Н., Филющенко А. А. Следственная тактика (в вопросах и ответах): учеб. пособ. Свердловск: Изд-во Уральск. ун-та, 1991. 148 с. 5. Корнев С. А. Криминалистика. Тактика: конспект лекций. Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова В. А., 2000. 48 с. 6. Сорокотягин В. Г. Некоторые теоретические вопросы планирования расследования преступлений. *Версии и планирование расследования*. Свердловск: СЮИ, 1985. С. 106–111. 7. Дубровицкая Л. П., Лузгин И. М. Планирование расследования: учеб. пособ. Москва, 1972. 38 с. 8. Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. Курс криминалистики / под ред. Н. И. Порубова. Москва, 2000. 344 с. 9. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищих закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: ВД “Ін Юре”, 2001. 684 с. 10. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: затвердж. наказом МВС України № 686 від 09.08.2012 (із змінами, внесеними згідно з наказом МВС № 109 від 30.01.2015). *База даних “Законодавств України”* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1770-12/paran4#n4>. 11. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 2: Частные криминалистические теории. Москва: Юристъ, 1997. 360 с. 12. Величкин С. А. Организация и планирование расследования. *Криминалистика*. Санкт-Петербург, 1995. С. 245–254. 13. Сопронюк І. О. Принцип процесуальної економії в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2011. 227 с. 14. Ортинський В. Особливості планування розслідування злочинів у сфері економіки. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 4-10. 15. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 192 с.

REFERENCES

1. Larin A. M. *Rassledovaniye po ugovnomu delu. Planirovaniye, organizatsiya* [Investigation of the criminal case. Planning, organization]. Moscow, 1970. 224 p. Gromov V. I. *Doznaniye i predvaritel'noye sledstviye (teoriya i tekhnika rassledovaniya prestupleniy)* [Inquiry and preliminary investigation (theory and technique of crime investigation)]. Moscow, 1925. Belkin R. S. *Kurs sovetskoy kriminalistiki: ucheb. posobiye dlya vuz. 3-ye izd., dop.* [Soviet forensics course]. Moscow, 2001. 837 p. 4. Gusakov A. N., Filyushchenko A. A. *Sledstvennaya taktika (v voprosakh i otvetakh): ucheb. posob.* [Investigative tactics (in questions and answers)]. Sverdlovsk, 1991. 148 p. 5. Kornev S. A. *Kriminalistika. Taktika: konspekt lektsiy* [Forensics. Tactics: lecture notes]. St. Petersburg, 2000. 48 p. 6. Sorokotyagin V. G. *Nekotoryye teoreticheskiye voprosy planirovaniya rassledovaniya prestupleniy* [Some theoretical issues on crime investigation planning]. *Versii i planirovaniye rassledovaniya* Sverdlovsk, 1985. pp. 106–111. 7. Dubrovitskaya L. P., Luzgin I. M. *Planirovaniye rassledovaniya: ucheb. posobiye* [Investigation planning]. Moscow, 1972. 38 p. 8. Andreyev I. S., Gramovich G. I., Porubov N. I. *Kurs kriminalistiki* [Forensics Course]. / by editing N. I. Porubova. Moscow, 2000. 344 p. 9. *Kryriminalistyka: pidruch. dlya stud. yuryd. spets. vyshchykh zakl. osvity* [Forensics] / by editing V. Shepitka. Kyiv, 2001. 684 p. 10. *Instruktsiya z orhanizatsiyi diyalnosty orhaniv dosudovoho rozsliduvannya Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny: zatverdzh. nakazom MVS Ukrayiny № 686 vid 09.08.2012 (iz zminamy, vnesenymy*

z-hidno z nakazom MVS № 109 vid 30.01.2015).[Instruction on the organization of the activities of pre-trial investigation bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: approved. by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 686 dated August 9, 2012 (as amended by the Ministry of Internal Affairs Order No. 109 dated January 30, 2015)]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1770-12/paran4#n4>. 11. Belkin R. S. *Kurs kriminalistiki: v 3 t. T. 2: Chastnyye kriminalisticheskiye teorii*. [Forensics Course in 3 t.]. Moskow, 1997. 360 p. 12. Velichkin S. A. *Organizatsiya i planirovaniye rassledovaniya*. [Organization and planning of the investigation]. Forensics. St.Peterburg, 1995. pp. 245–254. 13. Sopronyuk I. O. *Pryntsyp protsesualnoyi ekonomiyi v kryminalnomu protsesi Ukrayiny*: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. [The principle of procedural economy in the criminal process of Ukraine: Dis. ... candidate legal sciences: 12.00.09]. Lviv, 2011. 227 p. 14. Ortynsky V. *Osoblyvosti planuvannya rozsliduvannya zlochyniv u sferi ekonomiky* [Features of planning of crime investigation in the sphere of economy]. Visnyk of Lviv Polytechnic National University. Law Sciences. 2017. Vol. 861. pp. 4–10. 15. Aleksandrenko O. V. *Kryminalistychni problemy podolannya protydyi rozsliduvannyyu*: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. [Forensic problems of coping with the investigation: Dis. ... candidate legal sciences: 12.00.09]. Kyiv, 2004. 192 p.

Дата надходження: 29.04.2019 р.